

*Даний матеріал наводиться в демонстративних цілях.
Через це файл не відображає повний обсяг роботи. Для
отримання цілісної інформації по цій чи іншій роботі
звертайтеся до менеджерів сайту kursach.in.ua*

ТИТУЛКА

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СІМ'Ї ТА СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ	5
1.1 Теоретико-психологічні аспекти сім'ї як виховного інституту	5
1.2 Психолого-педагогічні аспекти сімейного виховання та його вплив на формування особистості дитини	10
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБИСТОСТІ У САМОРОЗВИТКУ ТА ВИХОВАННІ	15
2.1. Діагностичний інструментарій дослідження	15
2.2. Аналіз та інтерпретація результатів дослідження	17
2.3 Психолого-педагогічні рекомендації педагогам щодо формування адекватної самооцінки в молодшому шкільному віці	22
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	24
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	25
Додаток А	27
Додаток Б	29
Додаток В	31
Додаток Г	33
Додаток Д	36
Додаток Ж	37

ВСТУП

Актуальність дослідження. Без сумнівів можна сказати, що виховання дитини у сім'ї має велике значення як виховання майбутньої особистості. Адже при правильному застосуванні авторитету батьків у процесі формування особистості процес становлення особистості буде відбуватися краще і більше ефективніше, суто з науково-педагогічної точки зору. Дослідження є актуальним, адже у багатьох сім'ях відносини – "батьки-дитина" не мають правильного характеру виховання, а тому значення цього недооцінюється.

Мета роботи: дослідити значення авторитету батьків у процесі формування особистості.

Об'єктом дослідження є формування особистості у шкільні роки під впливом батьків.

Предметом роботи являється процес сімейного виховання як чинник формування особистості дитини шкільного віку.

Гіпотеза дослідження: належне сімейне виховання виростить в дитині справжній стержень особистості, що в подальшому житті зробить свою справу.

Завдання до мети:

1. проаналізувати теоретико-психологічні аспекти сім'ї як виховного інституту;
2. проаналізувати психологічно-педагогічні аспекти сімейного виховання та його вплив на формування особистості;
3. дослідити вплив авторитету батьків на становлення особистості дитини;

Методи дослідження: абстрактно-логічний, метод аналогій та порівнянь, фактичний аналіз, аналізу та синтезу, монографічний, обробка літературних джерел.

Теоретична значущість дослідження для педагогічних наук в майбутньому може слугувати як якісним джерелом, на яке можна опиратися як на аргумент у своїх позиціях.

Практичне значення дослідження для педагогічних наук полягає в покращенні педагогічного виховання та покращення молодого шару української спільноти як запоруку гарного майбутнього держави і зокрема для виховання нових педагогів.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СІМ'Ї ТА СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ

1.1 Теоретико-психологічні аспекти сім'ї як виховного інституту

Сім'я - одна з найдавніших форм спільності людей. Вона виникла раніше, ніж нації, держави, ще за часів первісного суспільства. Саме сім'я була, є і, мабуть, завжди буде найважливішим середовищем формування та розвитку особистості, яке відповідає не тільки за соціальне відтворення населення, а й за відтворення певного способу його життя.

Для жінки сім'я - це можливість нормального існування, спокій і впевненість у собі, матеріальна і моральна підтримка, відчуття радості й щастя, повноцінне виховання дітей. Чоловіку сім'я надає стимул до життя, допомагає у подоланні утруднень і негараздів. Для дитини сім'я відіграє важливе значення насамперед тому, що дає перші й найважливіші знання про життя, про взаємини з людьми. Сім'я «створює матеріальні та моральні умови для її зростання, формує моральні життєві основи та статево-рольові установки» [12; с. 76].

Виховна функція сім'ї полягає у задоволенні індивідуальних потреб дорослих членів у батьківстві та материнстві, взаєминах з дітьми, їхньому вихованні, самореалізації у дітях. Завдяки реалізації цієї функції сім'я забезпечує соціалізацію молодих поколінь, їхню підготовку до майбутнього життя. У сім'ї виховуються і дорослі, і діти. Тому у виховній функції виділяють три основні аспекти.

Перший - формування особистості дитини, розвиток її здібностей та інтересів, передача від дорослих дітям накопиченого суспільством соціального досвіду, вироблення в них морально-етичних знань та способів поведінки, забезпечення розумового, фізичного та естетичного розвитку дітей.

Другий аспект - систематичний виховний вплив сімейного колективу на кожного його члена протягом усього життя.

Третій аспект - постійний вплив дітей на батьків.

З плином часу у функціях сім'ї відбуваються ті чи інші зміни: одні з функцій втрачаються, інші змінюються відповідно до нових соціальних умов. Порухення функцій сім'ї - це такі умови життєдіяльності, які утруднюють або перешкоджають виконанню нею функцій. Спричинюються такі порушення різними факторами: особистісними особливостями її членів, взаємовідносинами між ними, способом життя сім'ї тощо. Наприклад, причиною порушення виховної функції сім'ї може стати неадекватність взаємин дорослих членів між собою, відсутність, недостатність або хибність знань батьків щодо виховання дітей та ін.

У сім'ї відбувається процес соціалізації дитини, що передбачає різнобічне пізнання маленькою людиною оточуючої соціальної дійсності, оволодіння навичками індивідуальної і колективної праці, прилучення до національної і вселюдської культури. Провідними чинниками у цьому процесі виступає структура сім'ї, пануюча у ній моральна атмосфера, спосіб внутрішньосімейного життя та його стиль. У більш широкому розумінні маються на увазі соціальні установки, система цінностей сім'ї, взаємини її членів між собою та ставлення до інших людей, моральні ідеали, потреби, сімейні традиції тощо.

Сімейне виховання засновується на емоційному, інтимному характері відносин, виявляється в глибокій кровній любові батьків до дітей і дітей до батьків. Байдужість батьків, які не задовольняють прагнення дитини до спілкування, до спільної емоційно забарвленої і значущої діяльності, призводить до затримки соціального розвитку дитячої особистості, тобто гальмуванню засвоєння нею норм, правил, звичок соціальної поведінки і навіть до формування її асоціального характеру. Це зумовлено тим, що внутрішньосімейні взаємини виступають для дитини першим специфічним зразком суспільних відносин, до яких вона залучається вже з перших днів появи на світ, і які мають значний (якщо не домінуючий) вплив на формування загальної моделі її життя в майбутньому.

Грунтуючись на наведених вище визначеннях, під поняттям сім'ї як виховного інституту розуміємо сукупність людей, поєднаних спільністю соціально-побутових умов, котрі створюють природне оточення дитини, а також визначають характер виховання (усвідомлений чи стихійний), «клімат» оточення, що об'єктивно впливає на дитину, на її розвиток. Саме через сім'ю від самого народження, дитина стає як індивідом, так і членом певної соціальної групи.

Сімейне виховання - складова процесу виховання молодих поколінь, який поєднує як цілеспрямовані дії батьків, так і стихійний вплив сім'ї. Останній становить неусвідомлені, неконтрольовані впливи (манера поведінки, звички, спосіб життя тощо), які регулярно повторюються і підспільно впливають на дитину. Тому, під сімейним вихованням розуміємо не тільки цілеспрямований виховний вплив на дитину, а й усю систему внутрішньосімейної взаємодії, яка формує цінності, орієнтації, систему потреб, інтересів, звичок, поведінку дитячої особистості.

Значну увагу проблемам сімейного виховання приділяв А. Макаренко, вбачаючи його сутність в організації сімейних відносин, у створенні правильного загального способу життя, життєрадісної щасливої атмосфери. Недоліки у поведінці й характері дітей, на його переконання, є сигналом для перегляду батьками власної поведінки і загалом взаємовідносин у сім'ї [4; с. 56].

Широкий спектр проблем щодо виховання дітей у сім'ї містять роботи В. Сухомлинського. Зазначаючи, що виховує дитину сім'я в цілому, її загальний дух, культура людських стосунків, педагог підкреслював, що створюють цей дух самі батьки. «Без батьківської мудрості, - писав він, - немає виховної сили сім'ї. Батьківська мудрість стає духовним надбанням дітей; сімейні відносини, побудовані на відповідальності, мудрій любові і вимогливості батька і матері, самі стають великою виховною силою» [19 с.21].

Спираючись на це твердження, В. Сухомлинський визначив і сформулював певні умови успішного виховання дітей у сім'ї. До них він

відносив: суспільну і моральну відповідальність батьків за дітей; сприятливий сімейний мікроклімат; спільну трудову діяльність батьків і дітей у сім'ї; розумну організацію життя і побуту.

Надаючи сімейному вихованню одну з провідних ролей у формування дитячої особистості, В. Сухомлинський особливу увагу фокусує на аналізі такого його феномену, як батьківська любов, у якій він убачав гармонію доброти й вимогливості, ласки й суворості. Однак, звертаючи увагу на роль батьківської любові у формуванні дитячої особистості, педагог водночас застерігав від помилкового її розуміння, від хибних дій, які є цілком прийнятними з погляду батьків, а насправді приносять гіркі плоди. Серед значної кількості різновидів «цієї безглуздої любові» В. Сухомлинський вирізняв три основні види: любов замилювання, деспотичну любов і любов відкupu [6; с. 22].

Любов замилювання розбещує душу дитини. Основним принципом її життя стає «девіз дикуна, негідника і хулігана: все, що я бажаю, мені дозволяється, ні до кого мені діла немає, головне - моє бажання». Виховуючись в атмосфері постійного замилювання, дитина не усвідомлює того, що людське співжиття регулюється певними нормами, найпростішими механізмами яких є прості слова «можна», «не можна», «треба». І тоді з неї виростає капризний, хворобливий егоїст, котрий не тільки не рахується з думками, бажаннями, потребами інших людей, навіть найрідніших - батька, матері, дідуся, бабусі, а й навіть не враховує саму можливість їх існування.

Наступний різновид нерозумної, інстинктивної батьківської любові - це любов деспотична. Основна вада деспотизму полягає в тому, що «в дитині змалку перекручується уявлення про добре начало в людині, вона перестає вірити в людину і людяність. В обстановці деспотичного самодурства, дріб'язкових причіпок, постійних докорів маленька людина оздоблюється». В.О. Сухомлинський, звертаючись до батьків і матерів, попереджаючи їх від надмірного захоплення своєю владою, педагог радить їм поважати дитяче бажання бути хорошим, берегти його як найтонший рух людської душі, не

зловживати нею, не перетворювати мудрості батьківської влади на деспотичне самодурство. А для цього батьки мають пам'ятати, що син і дочка - «така сама людина як і вони, її душа гнівно протестує, коли хтось намагається зробити її іграшкою свого свавілля» [18; с. 343-347].

Сім'ї, де побутує любов відкupu, не можуть дати дитині необхідний соціальний досвід, адже «вони живуть серед людей і не знають людей; їх серцям зовсім незнайомі й недоступні тонкі людські почуття, насамперед ласка, співчутливість, жалість, милосердя». Аналогічні якості такі батьки формують і у своїх дітей.

Кожний з наведених різновидів нерозумної батьківської любові дає свою «клініку хвороби» дитячої особистості, веде до виникнення у неї специфічних внутрішніх утворень. Але, прийшовши ззовні, пустивши коріння в дитячій душі, ці утворення рано чи пізно виходять на поверхню, впливаючи на ціннісні орієнтації людини, її взаємини з оточуючими, ставлення до них та до навколишнього світу, значною мірою детермінують соціальний розвиток.

Звернення до сучасних наукових джерел засвідчує, що з-поміж основних компонентів виховного потенціалу сім'ї фахівці називають внутрішньосімейні взаємини [13; с. 148].

Обґрунтуванням такого підходу є твердження про те, що сім'я як певна соціальна спільнота «виступає насамперед як конкретна система зв'язку і взаємодії між її членами, що виникають з приводу задоволення їхніх різноманітних потреб». Неврахування цих особливостей внутрішньосімейних взаємин доволі часто призводить до похибок у їх розвитку - факт, що негативно впливає на формування дитячої особистості.

Характеристика сім'ї визначається за критерієм: гармонічна або проблемна. Повна сім'я, що має в наявності всі типи взаємовідносин, називається повноцінною. В більшості випадків такі сім'ї в педагогічній психології характеризуються як гармонічні, якщо внутрішньо сімейні відносини в них відповідають принципів гуманності — формуванню й прояву відносин до іншого, як до себе, і до себе, як до іншого; передбачають взаємну

щедрість і доброту, повагу і вимогливість. Усе це забезпечує сприятливий соціально-психологічний клімат у сім'ї. Отже, повнота соціально-психологічної структури сім'ї та існування в ній активних взаємостосунків між усіма елементами такої структури, що будуються на принципах взаємозацікавленості й позитивної взаємоприв'язаності, створюють психологічний підмуток гармонійних стосунків у сім'ї. Зрозуміло, що всю повноту таких відносин важко відтворити за умов неповної чи формально повної сім'ї. Саме тому за результатами психологічних обстежень неповні й формально повні сім'ї набагато частіше потрапляють до розряду проблемних (конфліктних, антипедагогічних, асоціальних) [13].

Типовий стан (мікроклімат сім'ї) у психології розуміється як найхарактерніший для всіх членів сім'ї спосіб самопочуття в ній, який визначає їхнє ставлення до сім'ї. Тут розрізняють емоційно комфортні сім'ї, де діти переважно переживають емоційно комфортні відчуття захищеності, затишку й приязні їхніх членів, які, у свою чергу, виступають як внутрішній еквівалент гармонійних відносин; тривожні сім'ї, мікроклімат яких найчастіше є проекцією відповідних особистісних характеристик батьків, та сім'ї, яким притаманний емоційно-психологічний дискомфорт і нервовопсихічне напруження. Як правило, такий мікроклімат характерний для проблемних сімей із суттєвими відхиленнями спілкування батьків від норм ефективної педагогічної комунікації [7].

1.2 Психолого-педагогічні аспекти сімейного виховання та його вплив на формування особистості дитини

Сім'я є природним середовищем первинної соціалізації дитини, джерелом її матеріальної та емоційної підтримки, засобом збереження і передання культурних цінностей від покоління до покоління.

З перших днів появи дитини на світ сім'я покликана готувати її до життя та практичної діяльності, в домашніх умовах забезпечити розумну організацію

її життя, допомогти засвоїти позитивний досвід старших поколінь, набути власного досвіду поведінки й діяльності.

Оскільки мета виховання підростаючого покоління — формування всебічно розвиненої особистості, сім'я, як і школа, здійснює моральне, розумове, трудове, естетичне і фізичне виховання.

На думку М. Стельмаховича «Тіло, душа, розум — ось три кити батьківської педагогіки». Тілесне виховання у сім'ї передбачає зміцнення здоров'я, сил та правильний фізичний розвиток дитини. «Усі наші зусилля, — зазначає він, — спрямовані на тілесне виховання, можуть бути швидко зведені нанівець, коли ми не захистимо наших дітей і підлітків від такого страшного ворога душі та тіла людини, як алкоголізм, паління, наркоманія, токсикоманія, статева розпуста, СНІД. Поширення цих та інших асоціальних явищ набуло такого розмаху, що нависла емертельна небезпека над самим генофондом нації, а значить, і над нашим майбутнім» [21].

Духовно-моральне виховання передбачає формування у дітей високої духовності та моральної чистоти. Складність цього завдання в тому, що воно вирішується, як правило, через добре поставлене в духовно-моральному аспекті життя сім'ї, суспільного ладу, вчинки людей, приклад батьків. Власне, духовність виховується духовністю, мораль — моральністю, честь — честю, гідність — гідністю.

Правильно поставлене розумове виховання в сім'ї розкриває перед дітьми широкий простір для накопичення знань як бази для формування наукового світогляду; оволодіння основними розумовими операціями (аналізом, синтезом, порівнянням); вироблення інтелектуальних умінь (читати, слухати, висловлювати свої думки усно і на письмі, рахувати, працювати з книгою, комп'ютером) готує їх до розумової діяльності.

Реалізуючи ці напрями змісту виховання, особливу увагу приділяють вихованню у дітей любові до батьків, рідних, рідної мови, культури свого народу; поваги до людей; піклування про молодших і старших, співчуття і

милосердя до тих, хто переживає горе; шанобливого ставлення до традицій, звичаїв, обрядів, до знання свого родоводу, історії народу.

Ефективність виховання дітей у сім'ї залежить від створення в ній належних умов. Головна умова сімейного виховання — міцний фундамент сім'ї, що базується на її непорушному авторитеті, подружній вірності, любові до дітей і відданості обов'язку їх виховання, материнському покликанні жінки, піднесенні ролі батьків у створенні та захисті домашнього вогнища, забезпеченні на їх прикладі моральної підготовки молоді до подружнього життя.

Важливим у сімейному вихованні є те, наскільки родина живе інтересами всього народу, інтересами держави. Діти прислухаються до розмов батьків, є свідками їхніх вчинків, радіють їхнім успіхам чи співчувають невдачам.

Виховний вплив сім'ї зростає, якщо батьки цікавляться не лише навчанням, а й позанавчальною діяльністю своїх дітей. За таких умов інтереси сім'ї збігаються з інтересами суспільства, формується свідомий громадянин країни.

Дієвим чинником сімейного виховання є спільна трудова діяльність батьків і дітей. Дітей слід залучати до сімейної праці, вони повинні мати конкретні трудові обов'язки, адекватні їх віковим можливостям. Така співпраця дітей з батьками має сильніший виховний вплив, ніж словесні повчання.

Успіх сімейного виховання значною мірою залежить від організації домашнього побуту, традицій сімейного життя: порядку в сімейному господарстві, залучення дітей до розподілу бюджету сім'ї, загального режиму дня, визначення для кожного робочого місця, зокрема для навчальних занять, дотримання певних сімейних правил (кожна річ має своє місце, прийшов з прогулянки — вимий руки та ін.). Домашній затишок облагороджує дітей.

Провідну роль у сімейному вихованні відіграє мати. Саме вона найсильніше впливає на дітей, особливо в сфері духовно-морального

виховання. Діти, які виростають без материнського тепла і ласки, похмурі, як правило, замкнені, злостиві, вперті.

Не меншим є й вплив батька, особливо коли йдеться про виховання хлопчиків. Проте виконати свої виховні функції батько і мати можуть лише за умови, що вони є справжнім авторитетом для дітей.

«Ваша власна поведінка, — писав А. Макаренко, звертаючись до батьків, — вирішальна річ. Не думайте, що ви виховуєте дитину тільки тоді, коли з нею розмовляєте, або повчаєте її, або наказуєте їй. Ви виховуєте її в кожен момент вашого життя, навіть тоді, коли вас немає дома. Як ви одягаєтеся, як ви розмовляєте з іншими людьми і про інших людей, як ви радієте або сумуєте, як ви поводитися з друзями і ворогами, як ви смієтесь, читаєте газету, — все це має для дитини велике значення. Найменші зміни в тоні дитина бачить або відчуває, всі повороти вашої думки доходять до неї невидимими шляхами, ви їх не помічаєте. А якщо вдома ви грубі або хвастливі, або ви пиячите, а ще гірше, якщо ви ображаєте матір, вам уже не треба думати про виховання: ви вже виховуєте своїх дітей і виховуєте погано, і ніякі найкращі поради й методи вам не допоможуть [17,с. 126].

У своїй праці «Про батьківський авторитет» А. Макаренко наводить приклади таких видів негативного авторитету батьків: «авторитет придушення», який базується на примусі, залякуванні, і як наслідок — формування у дітей брехливості, жорстокості, агресивності; «авторитет віддалі» — батьки намагаються тримати дітей на відстані від себе, розмовляють з ними зверхньо, холодно; «авторитет чванства», коли батьки вихваляються своєю винятковістю, принижуючи при цьому своїх колег чи опонентів; «авторитет педантизму» — батьки вимагають кожне мовлене ними слово вважати наказом, карають за найменшу провину; «авторитет резонерства» — батьки вдаються до моралізування з будь-якого приводу; «авторитет любові» — так звана сліпа любов, усепрощення, надмірні пестоші; «авторитет доброти» — батьки в усьому поступаються дітям, готові на будь-які жертви, аби їм було добре; «авторитет дружби» — відповідна поведінка

дитини чи дії оплачуються подарунками, обіцянками. Цим не вичерпується перелік фальшивих авторитетів, на які можна натрапити в сімейному вихованні.

Справжнім авторитетом користуються батьки, які сумлінно ставляться до праці, до сімейних обов'язків, активні в громадському житті. Такі батьки уважні до дітей, люблять їх, цікавляться їхніми шкільними та позанавчальними справами, поважають їх людську гідність, водночас виявляючи до них належну вимогливість.

Важко переоцінити роль дідусів і бабусь у сімейному вихованні. Однак це не означає, що батьки повинні перекладати на них свої батьківські обов'язки. Дитині потрібні ті й ті. Сімейне виховання повноцінне лише за розумного поєднання виховного впливу першовихователів — батьків та багатих на життєвий досвід помічників і порадників — дідусів і бабусь.

Саме дідусі й бабусі допомагають вирішити й таку моральну проблему, як виховання у дітей чуйного, уважного ставлення до людей похилого віку. Людність виховується тільки на прикладі батьків. Якщо діти бачать зневажливе ставлення батьків до дідуся чи бабусі, то годі сподіватися від них іншої поведінки в майбутньому.

РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ДОМІНУЮЧИХ САМООЦІНОК В МОЛОДШОМУ ШКІЛЬНОМУ ВІЦІ

2.1. Діагностичний інструментарій дослідження

Ми проводили дослідження на базі школи № 216 м. Київ з поглибленим вивченням англійської мови у 4 «Б» класі. Вік піддослідних 9-10 років. У дослідженні брали участь 27 учнів.

Метою нашого дослідження було обрано вивчення особливостей самооцінки дітей молодшого шкільного віку.

Об'єктом дослідження стала особистісна сфера молодшого школяра, яка суттєво залежить від самооцінки.

Предметом нашого дослідження є особливості самооцінки молодшого школяра.

У ході експериментальної роботи ми поставили перед собою такі завдання:

- 1) підібрати діагностичні методики
- 2) провести діагностику
- 3) обробити отримані результати
- 4) розробити рекомендації для батьків і вчителів

Під час проведення емпіричних досліджень нами були використані методики А. В. Захарова, «Дерево» та методика вивчення загальної самооцінки.

Методика А. В. Захарова

Була спрямована на визначення емоційного рівня самооцінки. [19; с. 78]

Для проведення цієї методики ми використали спеціальні малюнки для виконання субтестів.

Перед проведенням діти були ознайомлені з методикою проведення. Для правильного виконання експериментатор пред'являє піддослідному малюнок і просить його виконати завдання відповідного субтесту. [див. додаток 1]

Субтест № 1 дає змогу визначити, чи адекватно дитина сприймає особливості свого «Я-образу», усвідомлює свою цінність і приймає себе, чи має завищену, а при вказуванні на круги далі п'ятого занижену самооцінку. Субтест № 2 дозволяє визначити ставлення з близькими людьми: відчуває дитина тиск з боку дорослих, чи чинить його на інших. Визначити соціальну зацікавленість, чи ступінь близькості з тією чи іншою категорією людей дав можливість субтест № 3. За допомогою субтесту № 4 ми мали змогу визначити ступінь егоцентризму. Субтест № 5 дав можливість визначити рівень індивідуалізації піддослідних.

Методика «Дерево» (авт. Д.Лампем, в адаптації Л.П. Пономаренко).
[14; с. 37]

Для виконання цього тесту піддослідним роздали малюки. Експериментатор показує піддослідним малюнок і просить виконати завдання.
[див. додаток 2]

Завданням піддослідних було роздивитись уважно дерево та обрати двох чоловічків. Перший повинен нагадувати піддослідному себе, відповідати його настрою і положенню. Цього чоловічка обводили червоним олівцем. Другий чоловічок був образом того, ким піддослідний хотів би стати, його обводили зеленим кольором.

В залежності від того яку позицію обрав піддослідний можна сказати про те, чи є у нього установка на подолання перешкод, чи має він активну життєву позицію та чи проявляє взаєморозуміння, взаємодопомогу. Також можна було визначити стійкість позицій (бажання досягти успіху без подолання перешкод), впевненість у своїх силах, комфортний стан, досить високий статус у колективі, чи має піддослідний мотивацію на розваги. Деякі чоловічки вказують на потребу у зміні діяльності, у відпочинку; замкнутість, тривожність, відчуженість, втомлюваність, загальну слабкість, відхід у себе, замкнутість, самотійність, в деяких випадках на можливі прояви суїцидальної поведінки. Обробивши результати, можна дізнатися про безпідставне бажання

бути лідером, прагнення досягти лідерства в мікрогрупах; або ж про кризовий стан, «падіння у прірву»; незадоволення ситуацією, що склалась в колективі.

Методика вивчення загальної самооцінки

Для проведення даної методики нами був використаний опитувальник.

У ході дослідження експериментатор дає піддослідному опитувальник і просить його виконати завдання. [див. додаток 3]

Піддослідний повинен заповнити опитувальник, що містить 32 судження, обравши одну з п'яти відповідей: дуже часто, часто, іноді, рідко, ніколи. За кожну відповідь ставляться бали. Відповідно 4, 3, 2, 1, 0.

Для виявлення рівня самооцінки потрібно підсумувати бали за всіма 32 судженнями. Якщо піддослідний набрав від 0 до 25, то це свідчить про високий рівень самооцінки. Якщо він набрав від 26 до 45 балів, то це свідчить про середній рівень самооцінки. І кількість балів від 46 до 128 – вказує на низький рівень самооцінки.

2.2. Аналіз та інтерпретація результатів дослідження

Методика «Дерево» (авт. Д.Лампем, в адаптації Л.П. Пономаренко).

Дітям роздали бланки, які містять малюнок дерева.

На виконання дітям давали 15 хвилин. Дослідження проводилося в спокійній обстановці.

Отримані результати представлені в таблиці. [див. додаток 5]

Аналізуючи отримані результати, можна зробити наступний висновок:

3 учні не змінили свого вибору;

Аналіз результатів першої колонки:

- **2 учні (7%)** – мають установку на подолання перешкод;
- **3 учні (11%)** - активна життєва позиція та показники комунікабельності, дружньої підтримки, взаєморозуміння, взаємодопомоги, інколи, нехтування власними інтересами заради інших, альтруїзму;

- **3 учні (11%)** - стійкість позицій (бажання досягти успіху без подолання перешкод);
- **7 учнів (26%)** - впевненість у своїх силах, комфортний стан, нормальна адаптація, досить високий статус у колективі;
- **2 учні (7%)** – мають мотивацію на розваги;
- **1 учень (4%)** - втомлюваність, загальна слабкість, невеликий запас сил;
- **8 учнів (30%)** – мають безпідставне бажання бути лідером, «командувати», «щоб моє було зверху», прагнення досягти лідерства в мікрогрупах; завищена самооцінка, установка на лідерство;
- **1 учень (4%)** - кризовий стан, «падіння у прірву»; незадоволення ситуацією, що склалась в колективі, бажання привернути до себе увагу, в деяких випадках – бездіяльність, пасивність як роль, демонстративно занижена самооцінка: «Я сам нічого не можу».

Це можна проілюструвати відповідною діаграмою:

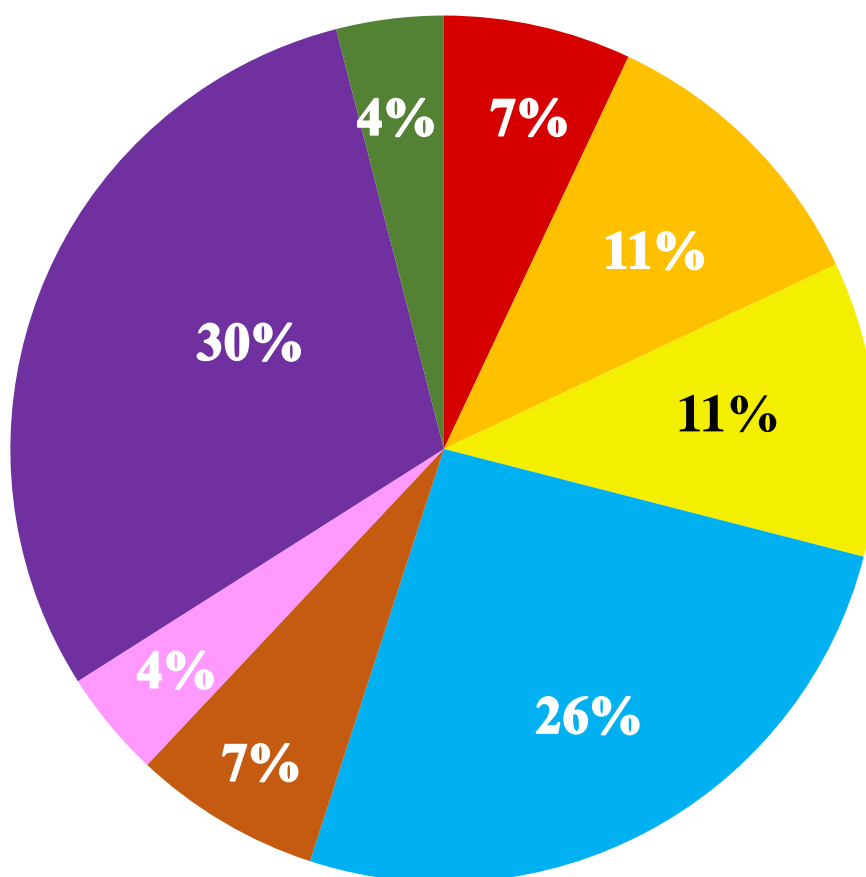

Рисунок 2.1 Результати першої колонки за методикою «Древо»

Аналіз результатів другої колонки:

- **5 учні (18%)** – мають установку на подолання перешкод;
- **10 учні (37%)** - активна життєва позиція та показники комунікабельності, дружньої підтримки, взаєморозуміння, взаємодопомоги, інколи, нехтування власними інтересами заради інших, альтруїзму;
- **1 учень (4%)** - стійкість позицій (бажання досягти успіху без подолання перешкод);
- **4 учнів (15%)** - впевненість у своїх силах, комфортний стан, нормальна адаптація, досить високий статус у колективі;

- 7 учнів (26%) – мають безпідставне бажання бути лідером, «командувати», «щоб моє було зверху», прагнення досягти лідерства в мікрогрупах; завищена самооцінка, установка на лідерство;

Нижче наводимо відповідну діаграму:

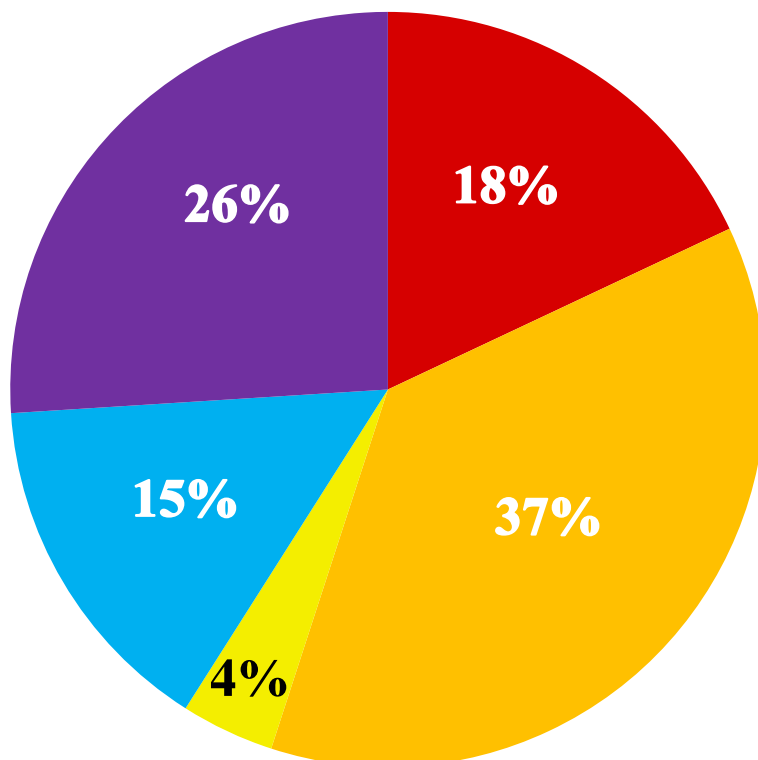

Рисунок 2.2 Результати другої колонки за методикою «Древо»

Відповідно до отриманих результатів, можна зробити висновок, що переважна більшість дітей оптимістично оцінюють свої можливості. Рівень рефлексивності в межах вікової норми у 72% піддослідних. 28% респондентів дещо завищено оцінюють свої можливості.

Методика вивчення загальної самооцінки.

Дітям роздали опитувальники, які складаються з 32 положень.

На виконання дітям давали 25 хвилин. Дослідження проводилося в спокійній обстановці.

Отримані результати представлені в таблиці. [див. додаток 6]

Аналізуючи отримані результати, можна зробити наступний висновок: у 4 учнів високий рівень самооцінки, у 12 - середній і у 11 - низький. Тобто згідно з даною методикою високий рівень самооцінки лише в 14,8%, середній – 44,5%, а низький у 40,7% учнів.

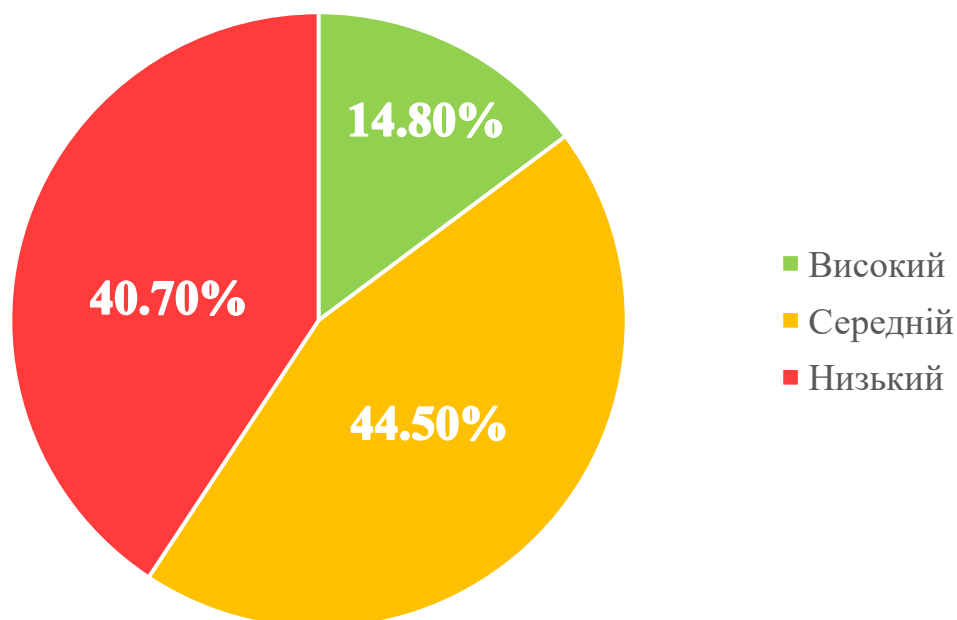

Рисунок 2.3 Рівень самооцінки

Отже, майже 60% піддослідних мають стійку адекватну самооцінку, що в цілому підтверджує аналогічні результати інших досліджень.

2.3 Психолого-педагогічні рекомендації педагогам щодо формування адекватної самооцінки в молодшому шкільному віці

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ананьев Б. Г. Проблемы вікової психології / Б. Г. Ананьев. – М.: ДиректМедиаПаблішинг, 2008.
2. Аркушенко А. Психологія розвитку та вікова психологія / А. Аркушенко, О. Ларіна. – М: Эксмо, 2008. – 30 с.
3. Борякова Н. Ю. Педагогічні системи навчання і виховання дітей / Н. Ю. Борякова. – М: Астрель, 2008. – 222 с.
4. Виготський Л. С. Криза семи років / Л. С. Виготський // Вікова та педагогічна психологія: Хрестоматія / Л. С. Виготський. – М: Академія, 2003. – 367с.
5. Волков Б. С. Молодший школяр: Як допомогти йому вчитися / Б. С. Волков. – М: Академічний проект, 2005. – 142 с.
6. Гамезо М. В. Вікова і педагогічна психологія: Навч. посібник для студентів всіх спеціальностей педагогічних вузів / М. В. Гамезо, О. О. Петрова, Л. М. Орлова. – М: Педагогічне суспільство Росії, 2003. – 512 с.
7. Казанська О. О. Дитяча та вікова психологія: конспект лекцій / О. О. Казанська. – М. : А-Приор, 2010. – 160 с.
8. Каменська О. М. Психологія розвитку та вікова психологія: конспект лекцій / О. М. Каменська. – Ростов на Дону.: Фенікс, 2008. – 251 с.
9. Касицина Н. В. Чотири тактики педагогіки підтримки. Ефективні способи взаємодії вчителя і учня / Н. В. Касицина, Н. М. Михайлова, С. М. Юсфин. – М.: Агентство освітнього співробітництва, 2010. – 160 с.
10. Костильов Ф. В. Вчити по-новому. Чи потрібні оцінки -бали. Книга для вчителя / Ф. В. Костильов. – М: Владос, 2005. – 104 с.
11. Люблінська А. А. Вчителю психології молодшого школяра : Посібник для вчителя / А. А. Люблінська. – М.: Просвітництво, 1977. – 224 с.
12. Обухова Л. П. Вікова психологія / Л. П. Обухова – М.:Юрайт, 2010. – 374 с.
13. Пономаренко Л.П. Психологическая профилактика дезадаптации учащихся в начале обучения в средней школе. Методические рекомендации

для школьных психологов / Л. П. Пономаренко. — Одеса: Астра-Принт, 1999. — 114 с.

14. Рейчлинд Г. Карманний довідник для батьків / Г. Рейчлинд, К.Вінклер. — М.: АСТ, 2007. — 360 с.

15. Сергеева О. В. Становлення дій самоконтролю і самооцінки у молодших школярів / О. В. Сергеева. // Початкова школа плюс До і Після. — 2006. — №6.

16. Співак Л. М. Діагностика і корекція " Я-концепції" молодших школярів з низьким рівнем навчальних досягнень: навчальний посібник для студ. вузів / Л. М. Співак . — Вид. 2-е, доп . — К: Каравела, 2011 . — 223 с.

17. Смирнова Е.О., Хохпачева И.В. Особенности отношения родителей к ребенку с трудностями в общении // Вопр. Психологи. -2008.- №4.-с24-34.]

18. Слепкова В.И., Костюкович А.А. Психология семьи: Учебнометодическое пособие. — Мн.: БГПУ им. М. Танка, 2007. — 345 с.

19. Соколова В. Н., Юзефович Г. Я. Отцы и дети в меняющемся мире: Кн. для учителей и родителей. — М.: Просвещение, 2004. — 223 с.

20. Стельмахович М. Українська родинна педагогіка: Навч.-метод. посіб. — К., 1996. — 180с.

21. Столин В.В., Бодалев А.А. и др. Семья в психологической консультации: Опыт и проблемы психологического консультирования / Под ред. А.А. Бодалева, В.В. Столина; Науч.--исслед. ин-т общей и педагогической психологии Акад. пед. наук СССР.—М.: Педагогика, 1989. — 208 с.

22. Сухомлинський В. Моральні цінності сім'ї // Вибрані твори: В п'яти томах. — К.: Рад.школа,1977. — Т.5. — С. 343-347.

23. Тихомирова Є. Т. Соціальна педагогіка. Самореалізація школярів у колективі / Є. Т. Тихомирова — М.: Академія, 2008. — 144 с.

24. Феннел М. Як підвищити самооцінку / М. Феннел . — М.: АСТ, 2007. — 287 с.

25. Фрейд З. Психологія несвідомого / З. Фрейд. — СПб.: Питер, 2010. — 400 с.

ДОДАТКИ

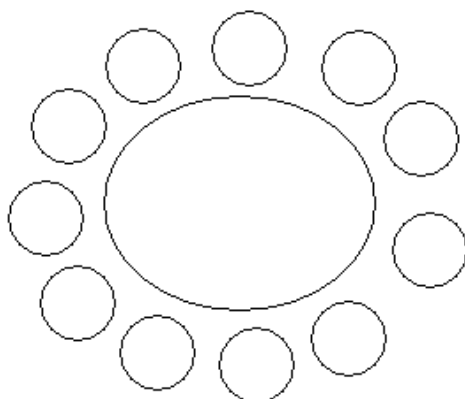
Додаток А. Методика А. В. Захарова

Субтест № 1. Уяви, що зображений на малюнку ряд гуртків - це люди.

Вкажи, де знаходишся ти.

Субтест № 2. Велике коло - це твоє «Я». Маленькі круги-це твої рідні, друзі і вчитель. Покажи, де будуть перебувати батько, мати, бабуся, дідусь, брат (сестра), вчитель, друзі.

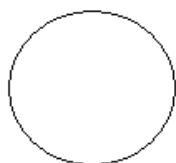
О-батько
М-мати
Д-дідусь
Б-бабуся
Б2-брат
З-сестра
Др - друзі
У-вчитель

Субтест № 3. Ось на малюнку твої батьки, вчителі, друзі.

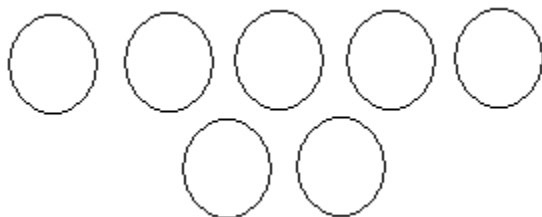
Постав хрестик (точку) там, де знаходишся ти.

Субтест № 4. Постав крапку в тому місці кола, де знаходишся ти.

Субтест № 5. Уяви, що ти знаходишся в нижньому ряду. Яким з двох гуртків ходитимеш являтися ти?

Обробка результатів:

Субтест № 1. Нормою для дитини є вказівка на третє-четверте коло ліворуч. У цьому випадку дитина адекватно сприймає особливості свого «Я-образу», усвідомлює свою цінність і приймає себе. При вказівці на перше коло має завищену, а при вказуванні на круги далі п'ятого занижену самооцінку.

Субтест № 2. Дозволяє визначити ставлення з близькими людьми. При розташуванні зверху визнає перевагу і допускає тиск цієї людини на себе. Чинить тиск на розташованих внизу, відчуває свою перевагу над ним.

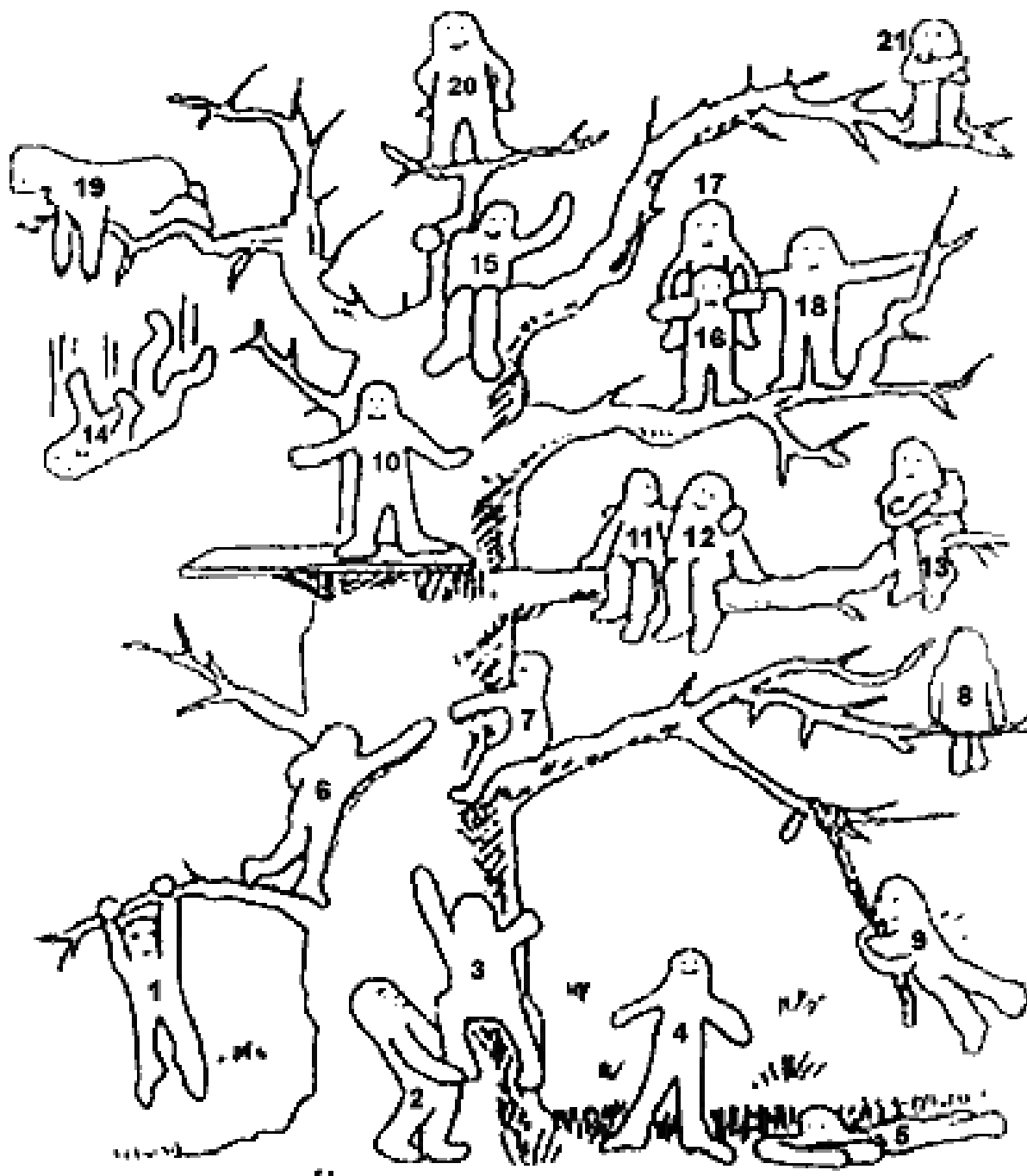
Субтест № 3. Визначає соціальну зацікавленість (чи відчуває дитина себе включеним, прийнятим у світ людей), а так само ступінь близькості з тією чи іншою категорією людей. Якщо дитина зазначив себе поза трикутника, то можна сказати, що він відчуває себе знедоленим або не зацікавлений в соціальних контактах.

Субтест № 4. Визначення ступеня егоцентризму. Для дошкільника характерний високий егоцентризм (розташування в самому центрі кола). Більше старша дитина повинна бути розумно егоїстична.

Субтест № 5. Індивідуалізація. Дозволяє виявити усвідомлення своєї спорідненості (при вказівці на ліве коло) або своєї унікальності (праве коло).

Додаток Б. Методика «Дерево»

Інструкція. Роздивитись дерево. Ви бачите на ньому і поряд багато чоловічків. Який чоловічок нагадує Вам себе, Вашому настрою і положенню? Виберіть його, обведіть його червоним олівцем, поясніть свій вибір. Тепер зеленим олівцем обведіть того чоловічка, яким Ви хотіли б стати і на чиєму місці опинитися.

Обробка результатів:

Позиції №1, 3, 6, 7 – характеризують установку на подолання перешкод.

№2, 11, 12, 16, 17, 18, 19 – активна життєва позиція та показники комунікабельності, дружньої підтримки, взаєморозуміння, взаємодопомоги, інколи, нехтування власними інтересами заради інших, альтруїзму.

№4 – стійкість позицій (бажання досягти успіху без подолання перешкод).

№10, 15 – впевненість у своїх силах, комфортний стан, нормальна адаптація, досить високий статус у колективі.

№9 – мотивація на розваги.

№13, 21 – потреба у зміні діяльності, у відпочинку; замкнутість, тривожність, відчуженість, образа, гнів, може бути проявом серйозних проблем в колективі або особистих негараздів.

№5 – втомлюваність, загальна слабкість, невеликий запас сил.

№8 – усунування від колективних справ, відхід у себе, замкнутість, самостійність, в деяких випадках можливі прояви суїцидальної поведінки.

№20 – безпідставне бажання бути лідером, «командувати», «щоб моє було зверху», прагнення досягти лідерства в мікрогрупах; завищена самооцінка, установка на лідерство

№14 – кризовий стан, «падіння у прірву»; незадоволення ситуацією, що склалась в колективі, бажання привернути до себе увагу, в деяких випадках – бездіяльність, пасивність як роль, демонстративно занижена самооцінка: «Я сам нічого не можу».

Додаток В. Методика вивчення загальної самооцінки

Інструкція. Заповніть опитувальник, що містить 32 судження, з приводу яких можливі п'ять варіантів відповідей. Кожна відповідь кодується балами за схемою:

дуже часто-4,

часто -3,

іноді- 2,

рідко -1,

ніколи -0.

1. Мені хочеться, щоб мої друзі підбадьорювали мене.
2. Постійно відчуваю свою відповідальність за процес роботи.
3. Мене хвилює моє майбутнє.
4. Багато хто ненавидить мене.
5. Я менш ініціативна, ніж інші.
6. Мене хвилює мій психічний стан.
7. Я боюсь здатися невігласом.
8. Зовнішність інших набагато привабливіша, ніж моя.
9. Я боюсь виступати з промовою перед незнайомими людьми.
10. Я часто роблю помилки.
11. Шкода, що я не вмію говорити з людьми так, як слід.
12. Шкода, що мені не вистачає впевненості у собі.
13. Я воліла би, щоб інші люди частіше схвалювали мої дії.
14. Я занадто скромна.
15. Моє життя марне.
16. Багато хто неправильно думає про мене.
17. Мені ні з ким поділитися своїми думками.
18. Люди чекають від мене забагато.
19. Люди не дуже цікавляться моїми досягненнями.
20. Я трохи соромлюсь.
21. Я відчуваю, що багато людей не розуміє мене.

22. Я не відчуваю себе у безпеці.
23. Я часто хвилююсь, та даремно.
24. Я почуваю себе ніяково, коли входжу до кімнати, де вже сидять люди.
25. Я почуваю себе скуто.
26. Я відчуваю, що люди говорять про мене за мою спиною.
27. Я впевнена, що люди майже все сприймають легше, ніж я.
28. Мені здається, що зі мною має статись якась прикрість.
29. Мене непокоїть думка про те, як люди ставляться до мене.
30. Шкода, що я не вельми комунікабельна.
31. У суперечках я висловлююсь тільки тоді, коли впевнена у своїй правоті.
32. Я думаю про те, чого чекають від мене інші.

Обробка результатів:

Для виявлення рівня самооцінки потрібно підсумувати бали за всіма 32 судженнями. Сума балів:

від 0 до 25 – свідчить про високий рівень самооцінки, за якого людина, як правило, не обтяжена «комплексом неповноцінності», правильно реагує на зауваження і рідко піддає сумніву власні дії;

від 26 до 45 – свідчить про середній рівень самооцінки, коли людина рідко страждає від «комплексу неповноцінності» й лише іноді намагається підлаштуватися під думку інших;

від 46 до 128 – вказує на низький рівень самооцінки, за якого людина болісно сприймає критичні зауваження на свою адресу, намагається завжди зважати на думку інших і часто страждає від «комплексу неповноцінності».

Додаток Г. Виявлення емоційного рівня самооцінки

Ім'я, прізвище	Рівень самооцінки	Відношення з близькими людьми	Соціальна зацікавленість	Індивідуалізація
Андрій Н.	Низький	Допускає тиск матері, друзів, сестри, дідуся; чинить тиск на бабусю, батька, брата, вчителя	Не зацікавлений в соц. контактах.	Вважає себе унікальним
Артем У.	Середній	Допускає тиск бабусі, мами і дідуся; чинить тиск на вчителя, сестру, батька, брата і друзів.	Не зацікавлений в соц. контактах.	Вважає себе унікальним
Анастасія Т.	Низький	Допускає тиск брата, батька, матері, сестри і бабусі	Зацікавлена в соц. контактах.	Вважає себе унікальною
Ілля О.	Середній	Допускає тиск дідуся, друзів, брата, матері, сестри, вчителя; чинити тиск на бабусю і батька.	Не зацікавлений в соц. контактах.	Вважає себе унікальним
Михайло М.	Низький	Допускає тиск вчителя, матері, батька, дідуся; чинить тиск на брата, сестру і друзів.	Зацікавлений в соц. контактах.	Вважає себе унікальним
Владислава Ф.	Низький	Допускає тиск брата, друзів, матері, бабусі; чинити тиск на сестру, батька, вчителя	Не зацікавлена в соц. контактах.	Вважає себе унікальною
Владислав А.	Високий	Допускає тиск матері, батька, бабусі, сестри; чинить тиск на брата, вчителя, дідуся, друзів	Не зацікавлений в соц. контактах.	Визнає схожість з іншими
Яна В.	Низький	Допускає тиск вчителя, сестри, бабусі, мами, дідуся, брата; чинить тиск на друзів, батька, дідуся.	Зацікавлена в соц. контактах.	Вважає себе унікальною

Дар'я Т.	Середній	Допускає тиск вчителя, друзів, матері, брата, батька, бабусі; чинить тиск на дідуся.	Зацікавлена в соц. контактах.	Вважає себе унікальною
Олег С.	Середній	Допускає тиск учителя, друзів, дідуся, мами, бабусі.	Зацікавлений в соц. контактах.	Вважає себе унікальним
Валентин П.	Низький	Допускає тиск вчителя, матері, батька, дідуся; чинить тиск на бабусю, брата, сестру.	Зацікавлений в соц. контактах.	Вважає себе унікальним
Вікторія Ш.	Низький	Допускає тиск вчителя, сестри, бабусі, мами; чинить тиск на батька, дідуся, друзів, брата.	Не зацікавлена в соц. контактах.	Визнає схожість з іншими
Лучана-Софія А.	Середній	Допускає друзів, матері, батька, дідуся; чинить тиск на бабусю та сестру.	Зацікавлена в соц. контактах.	Вважає себе унікальною
Адель Ю.	Середній	Допускає тиск дідуся, матері, батька, бабусі; чинить тиск на брата і друзів	Не зацікавлена в соц. контактах.	Вважає себе унікальною
Єлизавета О.	Низький	Допускає тиск друзів, сестри, бабусі, батька, матері, дідуся. Робить вплив на вчителя.	Зацікавлена в соц. контактах.	Вважає себе унікальною
Марія К.	Середній	Допускає тиск матері, бабусі; Надає тиск на батька, дідуся	Не зацікавлена в соц. контактах.	Вважає себе унікальною.
Роман К.	Середній	Допускає тиск сестри, друзів, вчителя, матері, бабусі, брата; чинить тиск на дідуся, батька.	Зацікавлений в соц. контактах.	Визнає свою унікальність.
Артем К.	Високий	Допускає тиск друзів, матері, батька, дідуся,	Зацікавлений в соц. контактах.	Визнає свою унікальність.

		бабусі; чинить тиск на вчителя.		
Олександр П.	Низький	Допускає тиск матері, дідуся, друзів; чинить тиск на бабусю, сестру, батька, вчителя.	Не зацікавлений в соц. контактах.	Визнає свою унікальність.
Кирило К.	Низький	Допускає тиск дідуся, брата, друзів, матері; чинить тиск на батька, бабусю, вчителя.	Не зацікавлений в соц. контактах.	Визнає свою унікальність.
Ольга С.	Середній	Допускає тиск матері; чинить тиск на батька, бабусю, дідуся, вчителя	Зацікавлена в соц. контактах.	Визнає схожість з іншими.
Анастасія К.	Низький	Допускає тиск матері, бабусі; чинить тиск на брата, друзів, батька, дідуся.	Зацікавлена в соц. контактах.	Визнає свою унікальність.
Іван Ч.	Середній	Допускає тиск друзів, брата, матері, дідуся, бабусі; чинить тиск на вчителя, батька,.	Не зацікавлений в соц. контактах.	Визнає свою унікальність.
Катерина П.	Середній	Допускає тиск бабусі, матері, брата, сестри; чинить тиск на дідуся, батька.	Не зацікавлена в соц. контактах.	Визнає свою унікальність.
Анна З.	Низький	Допускає тиск матері, бабусі, брата; чинить тиск на вчителя, друзів, батька, дідуся.	Не зацікавлена в соц. контактах.	Визнає схожість з іншими.
Ілля Ш.	Низький	Допускає тиск брата, матері, батька, бабусі; чинить тиск на сестри, вчителя.	Зацікавлений в соц. контактах.	Визнає схожість з іншими.
Аліна Г.	Низький	Допускає тиск брата, дідуся, батька, матері, бабусі, сестри; чинить тиск на вчителя, друзів.	Не зацікавлена в соц. контактах.	Визнає схожість з іншими.

Додаток Д. Виявлення емоційного рівня самооцінки

Ім'я, прізвище	Номер червоного чоловічка	Номер зеленого чоловічка
Андрій Н.	15	20
Артем У.	12	15
Анастасія Т.	15	2
Ілля О.	15	15
Михайло М.	20	3
Владислава Ф.	20	10
Владислав А.	4	12
Яна В.	20	12
Дар'я Т.	15	4
Олег С.	4	2
Валентин П.	20	19
Вікторія Ш.	20	20
Лучана-Софія А.	20	12
Адель Ю.	9	1
Єлизавета О.	20	10
Марія К.	14	20
Роман К.	10	20
Артем К.	4	20
Олександр П.	9	1
Кирило К.	5	20
Ольга С.	11	11
Анастасія К.	20	1
Іван Ч.	15	20
Катерина П.	2	2
Анна З.	3	2
Ілля Ш.	15	1
Аліна Г.	1	17

Додаток Ж. Вивчення загальної самооцінки

Ім'я, прізвище	Кількість балів	Рівень самооцінки
Андрій Н.	63	Низький
Артем У.	43	Середній
Анастасія Т.	57	Низький
Ілля О.	84	Низький
Михайло М.	72	Низький
Владислава Ф.	37	Середній
Владислав А.	19	Високий
Яна В.	40	Середній
Дар'я Т.	20	Високий
Олег С.	48	Низький
Валентин П.	50	Низький
Вікторія Ш.	75	Низький
Лучана-Софія А.	57	Низький
Адель Ю.	14	Високий
Єлизавета О.	40	Середній
Марія К.	57	Низький
Роман К.	33	Середній
Артем К.	24	Високий
Олександр П.	44	Середній
Кирило К.	29	Середній
Ольга С.	70	Низький
Анастасія К.	33	Середній
Іван Ч.	47	Низький
Катерина П.	43	Середній
Анна З.	37	Середній
Ілля Ш.	35	Середній
Аліна Г.	40	Середній